

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

AL – XORAZMIY NOMLI URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

“PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA” KAFEDRASI

401-guruh talabasi Madaminova Madinaning

**“Pedagogik muloqotda nizolar kelib chiqishining psixologik omillari”
mavzusidagi**

BITIRUV MALAKAVIYSA

ILMIY RAHBAR:

ps.f.n, katta o`qituvchi. Nurullaeva B

TAQRIZCHI:

XVPKQTMOI dotsent .Sobirov K

Urganch – 2012 yil.

Urganch Davlat Universiteti Pedagogika fakulteti
“Pedagogika va psixologiya” kafedrası
Malakaviy bitiruv ishini tayyorlash bo`yicha topshiriq.

Talaba_Madaminova__Madina_____

1.Malakaviy bitiruv ish mavzusi:___Pedagogik muloqatda nizolar kelib chiqishining psixologik omillari

2. Pedagogika fakulteti Ilmiy kengashining «31» oktabr2011yil dagi sonli bayonnoabilan yig`ilishida muhokama qilinib, № UrDU 01.12.2011y N 184T-1 buyruq bilan tasdiqlangan.

3. Talabalarning tugallangan ishini topshirish muddati 19.05.2012

4 MBI uchun berilgan ma`lumotlar (masalan, maktab dasturi bo`limi, topshiriq va h)_____

5. Malakaviy bitiruv ishi tarkibi va bo`limlarining qisqacha mazmuni:

a) Malakaviy bitiruv ishining nazariy qismi (ishlanadigan savollar ro`yxati va tajriba tadqiqotlarning yoritilish tartibi)

Pedagogika fanida nizolar muammosini o`rganish

b) MBIning amaliy qismi ro`yxati

Psixologiktadqiqotlar nizolarini o`rganish

v) yordamchi materiallar ro`yxati (testlar, diagrammalar, matritsalar, jadval, rasmlar va sxemalarx.k.)

Pedagogik muloqatda kelib chiqadigan nizolarni o`rganish

g) pedagogik tajriba (yoki manbalar) bo`yicha yig`ilgan materiallar (manbalar, o`quvchilar ishlari, eksperiment) _____

6.BMI bo`yicha konsultant (qaysi bo`lim bo`yicha ekanligi ko`rsatiladi)

7. Topshiriq berilgan vaqt 25.05.2011

Malakaviy bitiruv ishi kafedrada tasdiqlangan sana: 18.05.2011y

Kafedra mudiri:

dots.Sh.Ismailova

Ilmiy rahbar:

Nurullaeva Baxtigul

Topshiriqni bajarish uchun «25» may 2011da qabul qildim.

Bitkazuvchi talaba:

Madaminova Madina

Malakaviy bitiruv ishi loyihasini bajarish
GRAFIGI

Malakaviy bitiruv ishi mavzusi: “Pedagogik muloqotda nizolar kelib chiqishining psixologik omillari”.

№	Loyiha bosqichlarining nomi	Nazorat vaqti	Ish to`liq bajarilgan taqdirda kafedra mudiri va ilmiy rahbar imzosi bilan tasdiqlanadi	
			Kaf.mudiri	rahbar
1	Mavzuni kafedrada tasdiqlash	18.05.11		
2	Malakaviy bitiruv ishi mavzusini olish va tadqiqot rejasini ishlab chiqish.	25.05.11		
3	Maxsus adabiyotlarni o`rganish, loyixa bo`yicha psixologik –pedagogik , metodik va amaliy materiallari yig`ilishi.	23.11.11 gacha		
4	Loyixa bo`yicha tajriba mazmuni, xajmi va tartibini aniqlashtirish.	07.12.11		
5	Tajriba ish (o`qish)larni tashkil qilish va o`tkazish sifati (maktab, kollej..)	12.01.12		
6	Malakaviy bitiruv ishi loyihasining dastlabki eskizlarini tasdiqlash.	10.02.12		
7	Malakaviy bitiruv ishining elektron varianti loyihasining dastlabki eskizlarini tasdiqlash.	03.02.12		
8	Barcha eskizlarni to`la tasdiqlash va malakaviy bitiruv ishi loyihasi nazariy va amaliy qismlari tasdiqlash.	31.03.12		
9	Malakaviy bitiruv ishi loyihasini bajarishning borishi nazorati va uning nazariy hamda amaliy qismlarining kafedradagi muhokamasi.	20.04.12		
10	Kafedra mudiri va rahbar tomonidan tugallangan loyixani ko`rikdan o`tkazish.	5.05.12		
11	Tugallangan ishni malakaviy bitiruv ishi loyihasi raxbar xulosasi va uni himoyaga tavsiyasi bilan birgalikda kafedraga taqdim qilish.	19.05.12		

Izox: Reja bo`yicha xar bo`lim to`liq imzolangan taqdiridagina talabaga bitiruv malakaviy ishini himoya qilishga ruxsat beriladi.

Bitkazuvchi talaba nomi va imzosi: Madaminova Madina _____

Ilmiy rahbar nomi va imzosi: katta o`qituvchi. Nurullaeva B _____

Talaba Madaninova Madinaning ning «Pedagogik muloqatda nizolar kelib chiqishining psixologik omillari » mavzusida bajargan malakaviy bitiruv ishi «Pedagogika va psixologiya» kafedrasining «19» may 2012 dagi yig' ilishida muhokama qilinib, Davlat Attestatsiya Komissiyasida himoya qilishga ruxsat berildi. Bayonnoma № 10

Kafedra mudiri: Ismoilova Sh

Malakaviy bitiruv
ishi rahbari: Nurillaeva B

Kotib: Sharifzoda S

MUNDARIJA

Kirish

1 bob psixologiya fanida nizolar muammosining nazariy taxlili.

1.1 psixologik tadqiqotlarda nizolarni o`rganishning va ularni keltirib chiqaruvchi omillar.

1.2 pedagogik muloqatda nizolarni keltirib chiqarish va bartaraf qilish usullari

II bob Pedagogik muloqatda kelib chiqadigan muamolarni tajribada o`rganish.

2.1 Pedagogik muloqatda nizolarni bartaraf qilishni o`qtuvchilarga hos hususiyatlarni o`rganish.

2.2 Pedagogik muloqatdagi nizolarni bartaraf qilish usullarini psixologik treninglarda shakllantirish.

Xulosa

Foydalanilgan adabiyotlar.

Kirish

O'zliksiz ta'lim tizimning asosiy bo'g'ni bo'lgan umumiy o'rta ta'lim maktablarda o'kitish jarayoni sifatni oshirish dolzarb muomalardan biri hisoblanadi. Mazkur jarayon sifatni oshirish ko'pgina omillarga bog'lik. Xozirgi ta'lim tizimda avtoritar xolat mavjudligi xakida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti barkamol avlod ta'limotning asoschisi I.A.Karimov takidlaganidek, mabado biror o'kuvchi o'kituvchiga e'tiroz bildirsa, ertaga u xech kim xavas kilmaydigan axvolga tushunib koladi.

Maktablardagi jarayonda o'kituvchi xukumron. U boladan fakat uzi tushunayotgan narsani tushunib olishni talab kiladi. Prinsip xam tayyor, mening aytganim aytgan deganim degan I.A.Karimov(5,78).

Mamlakatimiz ta'lim soxasida olib borilayotgan isloxatlar barkamol avlodni tarbiyalashga jo'natilgandir. YUrtboshimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek "Biz farzandlarimizni nafaqat jismoniy va ma'naviy soglom o'sishi boshka ularning eng zamonaviy intellektual bilimlarga ega bo'lgan, uyg'ur rivojlangan insonlar bo'lib, XXI-asr talablarga to'liq javob beradigan barkamol avlod bo'lib voyaga etish uchun zarur barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratishni o'z oldimizga maksad kilib qo'yganmiz.(3,32).

Pedagogik muloqotni sifatini ta'lim tarbiya jarayoni samaradorligini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

K.A. Kaykolik pedagogik muloqotga qo'yidagi ta'rifni beradi:

Pedagogik muloqot-bu tarbiyalanuvchi va pedogok o'rtasidagi ijtimoiy-psixologik xamkorlik bo'lib, uni mazmuni axborot almashinishdan, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadigan, o'zaro munosabatlarni kamminikativ vositalar yordamida tashkil qiladigan jarayondir.

B.G'. Lomovning fikricha pedogok o'z faoliyatida muloqotni lazim-axborot etkazib berishi, o'zga inson yoki jamoani anglash va kolektiv faoliyati va munosabatlarni tashkil kilish. Ayrim pedogoklar o'z vazifasini fakat axborot etkazib berish cheklanib qo'yadigan va bu o'ziga xos xolatdir. Ammo xar qanday muloqot va munosabat nizolardan xosil bo'lmaydi: Nizolar aloxida insonlar va jamiyat xayotida katta asosan salbiy ro'l o'ynaydi. Nizo jarayonda kuchlar ko'p va samarasiz sarflanadi.

Nizolarni salbiy ta'sirni kamaytirish maksadida ularni sabablarini aniqlash, usullarni jarayonini boshqarish echimini topish, nizodagi og'ir muxitni o'rganish kerak. Amerika ijtimoiy psixologi Qul Bixning fikricha xayot cheksiz nizolarni echish jarayoni ulardan qochib

bo'lmaydi echimlarni ezozlash va shakllantishda xar bir inson faol ishtirok etshi kerak.(10,82-85).

Nizo bu anglangan qarama-qarshilik bo'lib, qarama-qarshi taraflarni to'qnashuvi.Nizolar turli manfaatlar.ijtimoiy ustunovkalarni to'qnashuvi,jo'nalishlarni to'qnashuvi natijasida yuzaga keladi; nizo shaxslararo va shaxsni ichki nisosi bo'lishi mumkin.

Nizo ijtimoiy nuktai nazardan ijobiy va salbiy vazifalarni bajaradi.

Nizolardan qochish yoki mutloq nizosiz yashash mumkin emas,chunki bu obektiv kelishmovchilik natijasi bo'lib bu rivojlanishini yangi bosqichga olib chiquvchi xodisa xisoblanadi.

Xar bir nizoni konsruktiv echishni topish muxim psixologik vazifa xisoblanadi.

Pedagogik nizolar xam nizolarni aloxida ko'rinish bo'lib konfliktologiya tomondan ommaviy, nizolar iqtisodiy,siyosiy ijtimoiy,ma'naviy,axloqiy,madaniy,ichki tashqi va xakoza turlari ularning yo'nalinishi dunyo nizosida keng qamronli xarakatda ega bo'lmoqda.Rivojlangan fan-texnika taraqqiyoti,egologik,tibbiy va tarbiyaviy muomalalar nizolarni xarakatlarni tabora kuchaytirmoqda.Barcha nizolar ichida pedogogik nizolar ta'lim soxasidagi dolzarb muamo sifatda e'tirof etish mumkin.Uning kelib chiqish sabab va oqibatlarni shaxs tarbiyasi va madaniyati bilan boqliq bo'lib bu boroda pedogok,psixolok olimlar tajribali o'qtuvchilar tarbiyachilar,ota-onalar,maxalla faollari xamkorligida istiqboli tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish talab qiladi: Ko'rib chiqilayotgan muomoni dolzarbligidan kelib chiqqan xolda tadqiqotimiz ilmiy apporotini belgilaymiz.

Tadqiqotning maksadi: Pedogogik muloqotda kuzatilayotgan nizolarni kelib chikishning psixologik omillari nazariy va emperik jixatlarni o'rganish.

Tadqiqotning vazifalari; Tadqiqot maqsadidan kelib chiqqan xolda vazifalarni belgilaymiz.

1. Psixologik tadqiqotlarda nizolarni ularni kelib chiqish turlari va bartaraf qilish usullarni o'rganish.
2. Pedogoklar muloqotidagi nizolarni turli ta'lim bosqichmadagi pedogoklarda xususan boshlang'ich va o'rta maktabda namoyon bo'lishi taxlil qiladi.
3. Tajriba jarayonida boshlang'ich sinf va o'rta maktab o'ktuvchilarda nizolarni echish usullarni taxlil qilish va o'ziga xos jixatlarni yoritib berish.
4. Pedagogik nizolarni bartaraf qilishda treninglarni qo'llash imkoniyatlarni taxlil qilish.

Tadqiqotni predmeti; Pedagogik muloqotda kuzatiladigan nizolarni psixologik omillari tadqiqot predmeti hisoblanadi.

Tadqiqot metodlar;

1. SHaxsning nizoga moyilligini o'rganuvchi K.Tomos metodikasi.
2. T.Liri so'rovnomasi.
3. interritasiyasi metodikolari.

Tadqiqotning metodologik asosi;

O'zbekiston Respublikasining ta'lim jarayoni samaradorligi oshirish xaqidagi rasmiy xujjatlari; mamlakatimiz prezidenti I.A.Karimovning barkamol ruxan va jismonan soglom bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalashda o'kituvchining ro'li xakidagi g'oyalari, konfliktologiyaning pedagogik muomollar xakidagi nazariy ma'lumotlar tadqiqotning metodologik asosi hisoblanadi.

Tadqiqotning ahamiyati . Pedagogik psixologiyada pedagogik mulokotdagi nizolarni kelib chikishini; bartaraf kilish usullari ; nizolarni echish usullarni tashxisini , bartaraf kilish nazariy imkoniyatlarni bartaraf kilish nazariy ahamiyati bulsa pedagogiklarni nizolarni echishni tanlash usullidan tajribada urganish zaruriy diagnostik va kareksion faoliyat olib borish ilmiy amaliy ahamiyatni tashkil kiladi;

Tadqiqotning gorovi;

Agarda pedagogik mulokotda nizolarni kelib chikishida psixologik omillarni inobatga olgan xolda tashxis va kareksion faoliyat olib borilsa, pedagogikada nizolarni konstruktiv bartaraf kilishning samarali usullarni shakllantirish mumkin buladi.

Ximoyaga olib chikaladigan xolatlar.

- 1 Nizolar pedagogik mulokot jarayoniga xos bulmagan salbiy kechimlar bilan boglik tabiy jarayondir.
- 2 Pedagogik nizolarni konstruktiv echimni amalga oshiruvchi ma'sul shaxs bu pedagogikdir.
- 3 Ta'limning turli boskichlarda kuzatiladigan pedagogik nizolarni bir-birdan farkanib ularni echish strategiyasi.

1bob Pedagogik muloqatda kelib chiqadigan nizolarni tajribada o`rganish.

1.1 psixologik tadqiqotlarda nizolarni o`rganishning va ularni keltirib chiqaruvchi omillar.

Shaxslararo nizolarni pedagogik jarayon xodisasi sifatida idrok qilish va baholashda pedagogik redukssionizning boshqacha namoyish bo`lishi pedogoglar diqqat e`tiborni nizolar ni salbiy oqibatlarining o`quv tarbiya jarayoni samaradorligi va uning qatnashchilariga ko`zga tashlanadi.

Shaxslararo nizo muammosi yana chuqurroq va batafsil ijtimoiy psixologik tadqiqotlar doirasida ko`rib chiqilgan.

Bundan tashqari u yoki bu qarama qarshiliklarning qanday fazoda yuzaga kelishi va rivojlanishiga qarab shaxsda ichki shaxslararo va guruhlararo nizolar tafovutlari ya. Shenaniskiy fikricha nizo konkret predmet yoki vaziyatga nisbatan ustanovkalar maqsadlar va tasir usullaridagi qarama qarshiliklar tomomidan yuzaga kelgan to`qnashuvdir.

Shaxslararo nizo manbai sifatida o`zaro tasir qatnashchilari maqsadlarining bir biriga mos kelmasligi qaraladi . a.a . ershovning fikricha shaxslararo nizo shaxsning ulardagi jarayonda va muomlada ahqlanmagan ehtiyojlar motivlar maqsadlar ustanovkalar xulq atvorni mos kelmasligi sababli yuzaga keladigan to`qnashuvdir. Shaxslararo o`zaro tasir qatnashchilari va ularning nuqtayi nazarini bir biriga qarama qarshilik ham nizoni keltirib chiqaruvchi omillar sifatida bir qator tadqiqotlardan ko`rinib turibdi.

Nizoning yuzaga kelishida ko`proq uchraydigan qarama qarshilik sifatida affektiv mos kelmaslik qayd qilinadi.

Shaxslararo nizolar manbai sifatida qarama qarshiliklarning turli tuman guruhleri ko`rsatiladi. mativasion kognitiv xulq atvor. Shu munosub

bilan quyidagi savollarning tug'ilishi tabiiy xaqiqatdan ham shaxslararo nizo asosida odamlar o'rtasidagi har qanday qarama qarshiliklar yotadimi. adabiyotlar taxlili shuni ko'rsatadiki bu savol garchi empiric ma'lumotlar bu borada ko'p bo'lsa ham hozircha munozarali bo'lib qolmoqda.

Bu vaziyatni yengib o'tishda intilish sifatida e. boyko a.g. kovolev va penferov tomonidan taklif etilgan shaxslararo nizoga berilgan tarifni korib chiqich lozim. Ular shaxslararo nizoni muomla sharoitida odamlar o'rtasida ahglangan qarama qarshilik sifatida baholaydilar.

qarama qarshiliklar tiplarni taxlil qilmasdan turib mazkur mualliflar shuni takidlaydiki shaxslararo nizolarni yuzaga kelishida qarama qarshiliklarni hal qilishning emotsional sohaga o'tib ketishi sabab bo'ladi.

Shaxslararo nizolarni turlicha klassifikasiya qilishiga intillishlar ham har xilli gi bilan ajralib turadi. Adabiyotlar taxliliga ko'ra bunday klassifikasiya turli asoslarga ko'ra tuzilgan.

1.kozer shaxslararo nizolarning 2 tipini ajratib ko'rsatadi realistic va norealistik. Realistic nizolar odamlar o'rtasidagi to'qnashuvlar talablar va kutilmalar ttufayli yuz berganda vujudga keladi. Ular odamlar tomonidan agar biron samarali vositasi topilsa tashlab yuborish mumkin bo'lgan maxsus madsadga erishish usuli sifatida araladi.

Norlasitik nizolar ob'ektga bo'g'liq bo'lmagan halda ifodani izlash agressiv inpulitlardan yuzaga keladi. Ular vosita ma'nosida boshqa funksional muqobillarga ega emas balki agressiv impulslarning namoyon bo'lishidir.

Shunday qilib shaxslararo nizolarni klassifikasiya qilishi uchun sifatida 1.kozer nizolashayotgan tomonlarda ma'lum maqsadning mavjud bo'lishi yoki bo'lmasligini oladi. Agar bunday maqsad qandaydir

shaklda mavjud bo`lsa realist nizo mavjud bo`lmasa faqatgina agreesivlik namoyon bo`lishi bilan bo`g`liq bo`lgan norealistik nizodir.

a.a. ershov uzoq va qisqa muddatda tez tez va kam uchraydigan yopiq va ochiq konstruktiv va destruktiv shaxslararo nizolarni ajratib o`tadi. Shunday qilib uning klassifikasiyasi asosida shaxsga yoki guruhga tasir xarakteri davriy davomiyligi chastota va ochiqlik darajasi yotadi.

Shu yerda takidlash zarurki shaxslararo nizolarni u yoki bu tipga nazariy imkoniyatlarning mavjudligiga qaramay klassifikasiya mezonlari hali ham noaniq bo`lib qolmoqda.

Ijtimoiy psixologiyada shaxslararo nizolarni taxlil qilishd ularning tuzilmasi rivojlanish dinomikasi funksiyalari va yuzaga kelish sabablarini muxokama qilish qabul qilingan

Nizoning psixologik tuzilmasi haqida gap ketganda odatda nizoli vaziyat va incident ajratib ko`rsatiladi.

Nizoli vaziyat bu nizoning obektiv asosi bo`lib tomonlar qiiqishi va ehtiyojlaridan real qarama- qarshiliklarni yuzaga kelishiga qaratiladi . nizoli vaziyatning mavjudligi shaxslararo nizoning mavjudligidan darak bermaydi. Qarama qarshiliklar hali o`zara tasir qatnashchilari tomonidan qandaydir vaqt oralig`ida anglashiladi.

Nizoli vaziyat tuzilmasida nizoning ob`yektiv va nizo tomonlari ajratiladi.Nizo ob`yekti-real yoki ideal predmat bo`lib,shaxslararo nizo sababi hisoblanadi.

Shaxslararo nizo tomonlari sifatida odatda guruh a`zolari qaraladi.

Shaxslararo nizolar qatnashchilarda nizodagi ichki pozitsiyasini ajratib ko`rsatish mumkin.

Tashqi pozitsiya ichki pozitsiya bilan mos kelmasligi ham mumkin,ichki pozitsiya haqiqiy qiziqishlar,motivlar,qadriyatlar to`plamini o`z ichiga olagan xolda ,insonni shaxslararo nizoda qatnashishga undaydi.

Shaxslararo nizoda ichki va tashqi pozitsiyalarning bir biriga mos kelmasligiga tipik namuna sifatiga o'smirlar va kattalar o'rtasidagi nizoni keltirish mumkin, chunki bunda o'smirning tashqi agressiv pozitsiyasi ostida tanishish xurmatga bo'lgan ehtiyoj, o'z men'i ahamiyatini qo'llab quvvatlaydi zarurayiga erishgan bo'ladi. Qoidaga ko'ra, o'smirlar kattalar bilan shaxslararo nizolarda o'zlarining yashirin pozitsiyalarini anglab yetmaydilar.

Nizo dinomika, yani uning rivojlanish qonuniyatlari uning tuzilmasi bilan to'la mos keladi. Nizo rivojlanishning quyidagi asosiy bosqichlari tafovutlanadi.

Ob'yektiv nizoli vaziyatning yuzaga kelishi:

Nizoning anglanishi:

Nizoli xatti-xarakatlar:

Nizoni xal etish:

Shu narsa aniqki, ikkita oraliq bosqichlar xar doim xam shart emas. Shunday qilib, nizo ob'yektiv tarzda yuzaga kelishi mumkin, lekin nizoli vaziyat yo'qolgunga qadar xam anglanmasdan qolib ketishi mumkin. Nizo xatti-xarakatlarga o'tmasdan turib anglanish bosqichida xam o'z yechimini topishi mumkin. Biroq shaxslararo nizolarning ko'pligi yoki bu shaxsda barcha asoaiy bosqichlarni bosib o'tadi.

Nizoli xatti-xarakat bosqichida shaxslararo nizonong barcha tuzilmalari rivojlanishi yuz beradi. Nizo ob'yektiv qoidaga ko'ra nizoli vaziyatlarning o'zaro munosabatlarga yaqin zonolirga ko'chirilishi xisobga kengayadi. Shuningdek nizo tomonlar xam o'zgaradi, xususan, ular mavqei apponentlarga nisbatan o'zgarishi va o'z tarafiga xamdardlarni jalb qilishi mumkin. Bunday xolatda shaxslararo niza guruhlararo nizolarga o'tib ketishi mumkin.

Shaxslararo nizolar tuzilmasi va dinamikasi taxlili shuni ko'rsatadiki,destruktiv oqibatlarga faqatgina nizolarning o'zi kelmaydi,balki ularning yechishi va rivojlanishi xam sabab bo'ladi.Shaxslararo nizolarni boshqarish uning barcha bosqichlarida faqatgina destruktiv oqibatlar ehtimolini pasaytirmasdan,uning shaxsni rivojlantiruvchi salohiyatini amalga oshirish imkoniyatini xam beradi.

Shaxslararo nizolarni boshqarish muammosi adabiyotlarda xal qilishda o'rtada turuvchilarning qatnashuvi nuqtai nazardan xam ko'rib chiqadi.Shuni aytish mumkinki,o'rtada turish shaxslararo nizono boshqarish shakl sifatida yuzaga kelish bosqichidan boshlabgina amalga oshishi mumkin.Nizoli vaziyatning yuzaga kelish bosqichi konstruktiv imkoniyatlarga boy bo'lgan xolda o'rtada turuvchilaruchun "yetib bo'lmaydigan" muloqot davomida shaxslar o'zaro axborot almashadilar.Bu muloqotdagi kommunikatsiya jarayonidir.Insonning o'zini qurshab turgan ijtimoiy,hayotiy va eng avvalo ishlab chiqish faoliyati jarayonida tarkib topadigan ob'yektiv munosabat sistemasida yuz beradi.

Muloqot odamlar o'rtasidagi birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan xolda bog'lanishlar va aloqalarning rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir.

Muloqot birgalikdagi faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida ma'lumot almashishni o'z ichiga oladi.Bunday ma'lumot ayrim boshlanishi muloqotning kommunikativ jixati sifatida tarflanishi mumkin.Odamlar muloqotga kirishar ekan,muloqotning eng muhim vositalaridan biri sifatida tilga murojaat qiladilar.

Muloqotning ikkinchi jixati –muloqotga kirishuvchilarning o'zaro birgalikda xarakati nutq jarayonida faqat so'zlar bilan emas balki xarakatlar bilan ayriboshlashdan iborat.

Dokan kassasida xisob kitobni amalga oshirish ekan xaridor bilan sotuvchi xatto ularning birortasi xech qanday so'z ishlatmasa xam o'zaro muloqotga kirishadi xaridor kassirga xarid qilingan narsa uchun tovar chek va pul taqdim etadi.

Muloqotning uchunchi jihati muloqotga kirishuvchining bir-birini idrok qila olishlarini taqozo qiladi.Muloqot qobiliyatlari rivojlantirish pedagog uchun muhimdir.Negaki uning kasbiga ko'ra vazifasi xam agar u o'quvchilarni o'zi bilan birga faoliyatga unumli jalb qila bilgan tarbiyaning maqsadlarini va vazifalarini jalb qila bilgan xolda birgalikdagi xarakat va o'zaro xamjixatlikni yo'lga qo'ya olgan taqdirdagina muvoffaqiyqli xal qilish mumkin.

Pedagogik muloqot deganda – pedagog va oquvchilar kollektiv o'rtasida o'zaro birgalikdagi xarakatni mazmunan axborot ayrboshlashda o'quv tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish va o'zaro xamjixatlikni tashkil etishdan iborat sistemasi,usullari va xarakati tushuniladi.Pedagog ushbu jarayonning tashabbuskori sifatida maydonga chiqadi va uning tsgkil etadi,xamda unga boshchilik qiladi.Pedagogik muloqot bir tomondan o'quv tarbiya jarayoning aso0siy xolati bo'lib,ikkinchidan esa uning mazmuniy ta'rifi sifatida namoyon bo'ladi.

Niozo bu o'zi nima.Psixologiyada nizolar quyidagicha yoritiladi.Birorta vaziyatlardagi qarama –qarshi bo'lgan o'zaro kelisholmaydigan tendentsiyalar to'qnashuvi.

Nizodan salbiy xissiy kechinmalar bolan bog'liq bo'ladi va inson ongida shaxslararo aloqalarda individlarni yoki guruhlarni shaxslararo munosabatlarda bo'lib o'tishi mumkin.

Demak shuni aytish kerakki xar-xil yo'nalishda bo'lgan manfaatlar qiziqishlar,fikrlar,maqsadlar va maqsadlarni amalga oshirishn xaqidagi

tasavvurlar orasida to'qnashuvlar nizolar vaziyatlarni asosini tashkil qiladi.

Nizolarning turlari.

Ijtimoiy psixologiyada nizolarni turlarga ajratish variantlari asosida xar xil bo'ladi. Masalan shaxsning ichki nizolarini kuzatish mumkin raxbarlik burchi va qarindoshlar o'rtasidagi nizo, shaxslararo kelishmovchiliklar raxbar va uning o'rinbosarlari mansab ushuni talashishi xamkasblar premya uchun va xakozo.

Shaxs va u tegishli bo'lgan tashkilot orasida kelishmovchiliklar bir-xil statusdagi guruhlar va tashkilotlar orasidagi kelishmovchiliklar.

Nizolar kelib chiqqan sabablarga ko'ra tasniflash mumkin. Xamma sabablarni ko'rsatish mumkin emas. Ammo R.L. Krichevskiy uch guruh sabablar nizoli vaziyatlarni keltirib chiqaradi deb xisoblagan.

1. Mehnat jarayoni.

2. Odamlar munosabatlarni psixologik xususiyatlari madaniy va estetik farqlari raxbarni xarakterlari va salbiy psixologik kommunikatsiya va xakozo.

Guruh a'zolari o'ziga xos shaxsiy sifatlarni o'zini xissiy xolatlarni boshqara olishlik agressivlik nizolarni tashkilot uchun ahamiyati va ularni yechish yo'lga qarab farqlanadi. Destruktiv nizolar salbiy natijalarni olib keladi, ular chuqur odatga aylanib guruh yoki tashkilotni samarali va yuqori rivojlanishini keskin pasaytirib yuboradi.

Nizolarning asosiy bosqichlari. 1. Qarama-qarshi qiziqishlar, manfaatlar, normalar va qadriyatlarni potentsiol shakllanishini boshqarish.

2. Nizo potentsioldan real xolda o'tishi bosqichi yoki qatnashchilar tomonidan qarama-qarshi manfaatlarini naniqlash.

3. Nizolar xarakterlar bosqichi.

4. nizoni yachish bosqichi.

Xar bir nizo o'ziga yarasha tuzilishga ega. Har bir nizoli vaziyatni ob'yekti bo'ladi u qarama-qarshi taraflarni texnologik va tasgkiliy qiyinchiliklarni xususiyatlardan kelib chiqadi.

Ammo yaqin va shaxsiy munosabatlarda strategiyadan foydalanish yaramaydi chunki u munosabatlarda sovuqlik va loqaydlik paydo bo'lishiga olib keladi. Bu strategiya xokimiyatingiz cheklangan va raxbaringiz fikriga sizni nuqtai nazaringiz nazaringiz to'g'ri kelmaydigan paytda samarasiz.

Siz nizoni xal qilish davomida raxbaringiz xoxishi talabni xisobga olishga majbur bo'losangiz hamkorlik uslubidan foydalaning.

Bu hamkorlikdan birortasi bo'lmasa stratgiya samarasiz bo'ladi.

Kompromis uslubi: uni ahamiyati shundaki –har ikkala taraf o'zaro yon berish orqali bitimga keladilar. Bu xamkorlik Uslubga o'xshab ketadi, ancha yuzaki amalga oshiradi .

Xamkorlik qilayotganingiz xam yo'q va nizoni yechish uchun kuch va vaqtingizni sarflashni istasangiz o'zingizni olib qochish usulidan foydalnish mumkin.

1 bob psixologiya fanida nizolar muammosi nazariy taxlili

1.2 pedagogik muloqatda nizolarni keltirib chiqarish va bartaraf qilish usullari

Nizoli xulq atvor ontogenez taxlili shuni ko'rsatadiki o'smirlik davri shaxslararo nizolar yuzaga kelishi nuqtai nazaridan eng ko'p zo'riqish hisoblanadi. O'smirlardagi nizolarga moyillikni yuqori darajasi ko'pgina shaxs rivojlanishida o'smirlikdagi xususiyatlari va axamiyati bilan belgilanadi.

O'smirlik davri muammosi u yoki bu darajada psixologiyani barcha yo'nalishlarida ko'rib chiqiladi. Ulardan xar biri o'smirlik davri rivojlanishda o'smirlik davri xususiyatlari va jaxamiyati bilan belgilanadi.

O'smirlik davri muammosi xususiyatlarini vigotiski o'smirlik davri xususiyatlarini aniqlash va baholash rivojlanish inqirozi davrlar tushuniladi. Bunda u inqirozli davrlar zarurati rivojlanishi jarayoni mantiqi bilan shartlanganligi shu bois o'smirlik davri salbiy simptonik obyektiv xarakterga ega ekanligi alohida ta'kidlanadi. R.Denidikt O'smirlik davrining inqirozi kuchini kattalar va bolalar xulq atvor muammolari turli tuman ekanligidan nizolar shakllarining rivojlanmaganligidir.

O'smirlikdagi nizolar xulq atvorni o'rganishda bixiyaristik yondashuv doirasida muhim ma'lumotlarga yig'iladigan ularni yetarli deb bilmaydi. Chunki quyidagi savollarfa konstruktiv javob yo'q. "O'smirlikdagi nizolarga moyillikni nima qilish kerak" davri deb ataydi.

Bunda tashqari psixoanalitik yo'nalishga o'smirlik davri psixologiyasi muomila ginezi muhim muammoni qo'yganligi uchun qarzdordir.

G.S.Sollievning fikricha psixik rivojlanish bilan belgilanuvchi bir qator bosqichlarni bola tamonda bosib o'tishini bildiradi. Individ xulq atvor dinamikasi ikki tendensiya bilan aniqlanadi. Yolg'izlik vaziyatlardan qochish va bezotalanishni yuzaga keltiruvchi shaxslararo munosabatlardan vaz kechish shu munosabat bilan o'smirlikdagi nizoli xulq atvorni turli shakllarini shaxslararo munosabatlarga bo'lgan extiyojni bosqichma-bosqich rivojlanishdagi buzilishlar bilan bog'liq. Bu buzilishlarning asosiy sababini Sallivenshaxslik sohasidagi buzilishlarga olib keluvshi ijtimoiy holatlarda ko'radi.

Kattalar jamoasi K.Livinning fikrich o'smir uchun hayotiy fazoning notanish sohasi sifatida koginitiv tuzilmaga ega bo'lmagan soha sifatida nomoyon bo'ladi. O'smirlardagi nizoli xulq atvor nazariy konsepsiyalar pozitsiyasi tamonidan ochib beriladigan shaxslararo

nizoning ijobiy salohiyatini keng qo'llash mukinligining ta'kidlash mumkin.

O'smirlik davri inqirozli kechishi shubxasiz inqirozli davrdagi rivojlanishning eng muhim mazmunini yangi yuzilmalarni yuzaga kelishidafir. Shunga muvofiq o'smirlik davridagi nizolar bilan konstruktiv ishlash bu davrda yuzaga kelgan yangi tuzilmalarning hisobga olgan holda amalgam oshirish lozim. Bunday yondashuv faqatgina o'smirlar o'rtasidagi shaxslararo nizolarning yengish metodlarini izlash va ishlab chiqishga olib kelmaydi, balki shaxslararo nizoni shaxslilik rivojlanishining jadallikda deb qarash imkonini beradi. O'smirlar o'rtasidagi xulq atvor nizoli shakllarni turli omillar tamonida keltirib chiqaradi. Ular o'rtasida guruhlar va birlashmalar bo'ladi. Ularda urushqoqlik,agressivlik,dadillik,mastaqillik isboti sifatida qaraladi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar oilaviy tarbiya xususiyatlari o'smirlardagi nizolar darajasi va xarakteriga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik davridagi nizoli xulq atvorning rivojlanishi va xususiyatlarini o'rganish imkoniyatlarini izlash o'smir xaqiqatdan ishtirok etayotgan munosabatlar mazmuni, xarakteri,tuzimasi,dinamikasini tahrir qilishga,murujat etishga undaydi. Bunda biz ikki xil sohani ajratish imkoni beriladi. 1-o'smirlikning o'z yosh guruhlaridagi aloqalari bo'lsa,2-kattalar bilan munosabatlardir. 1-sohani o'rganish bizning tadqiqotlarimiz muammosi nuqtai nazaridan bu o'smirlar muhitidagi shaxslararo nizolar omillari, sharoitlari,dinamikasi va oqibatlarini o'rganishdir. 2-o'rganish o'smirlar guruhidagi shaxslararo nizoning yuzaga kelishida sinf guruhlari, xususiyatlari alohiga ishlatiladi. Sinf guruhlarning rivojlanish darajasi ko'pincha o'smirlarga tabiatga ko'ra maktabga xos bo'lgan nizolarni keltirib chiqaruvchi omillarning jadal suratladagi ta'siri bilan belgilanadi.

Sinf guruhi marakkab ko'p darajali va ko'p tarmoqli tuzilma ekanligini hisoga olsak, unda butunlay turlicha bo'lgan shaxslararo nizolar rivojlanishi mumkin.

O'smirlik davrida guruhlar ichidagi nizoli munosabatlar tahlili shaxslararo nizolarning quyidagi turlarining ajratadi.

1.Muhim mavjud bo'lgan mikroguruhlarining o'zaro ta'sirga yuzaga keluvchi nizolar.Mikroguruhlar guruh hayotida hamisha muhim ro'l o'ynaydi.Ularning o'zaro munosabatlari guruhdagi umumiy muhitga birgalikdagi faoliyat maxsuldoligiga ta'sir ko'rsatadi. Tuzilish va o'quvchilarning o'zaro moslashuvidan o'tgan maktab sinfi bir nechta mikroguruhlardan iborat bo'ladi. Sinfda turli mikroguruh vakillari o'rtasida shaxslararo nizolar yuzaga kelsa qoidaga ko'ra,

nizolashayotgan tamonlar faol qo'llab quvvatlanadi. Bu holatda sinf guruhi ichida guruhlararo nizoning yuzaga kelishi ehtimoli katta.

2. Shaxslararo nizo sinfdagi yuqori manqeli nizolarning o'z maqsadlari va qadriyatleri bo'yicha mazkur garuhga qarshi turgan turli referent guruhga yo'nalishi oqibatida yuzaga kelishi mumkin. Buday vaziyatda o'smirk o'pincha talablar va normalar qarama qarshi tizimlarga tobe bo'lib qoladi. Bu esa o'z navbatida sinf ichidagi shaxslararo nizo manbai bo'lib qolishi mumkin. Bunda maktabdan tashqari o'smirlar birlashmalarini sinfdagi ichki guruhliy guruhbozlikning yuzaga krlishiga olib keladi. O'smirk o'pincha talablar va normalar manbai bo'lib qoladi.

3. Normativ nizolar natijasida yuzaga keluvchi shaxslararo nizolar. Ularnibng yuzaga kelishi ko'pchilikning ana shu ko'pchilik tamonidan ilgari suriladigan normalar va qadriyatleri qabul qilishni istamagan ozchilikka guruhliy bosim o'tkazishi fenameni bilan bog'liq. O'smirlar garuhi uchun liderlar o'rtasidagi shaxslararo nizo tipik xarakterga egadir. Ba'zi holatlarda ular turg'un lider va ularning holatlarda ular sinf guruhi hatotida turlicha ta'sir ko'rsatuvshi liderlar o'rtasida vujudga keladi. Va nizoyat shaxslararo nizolar turli yo'nalishdagi liderlar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin. Shuni ta'kidlash joizki liderlar o'rtasidagi nizoli munosabatni qoidaga ko'ra kattalar tamoniidan qoniqarsiz pedogogik boshqaruv bilan bog'liq. Pedogoglarning vazifasi shundayki, maktab psixologi bilan birgalikda xar xil lider uchun o'zining maxsus liderlik qilish zonasini topishdir.

4. Shaxslararo nizoning alohida shakli sifatida bir-biriga o'zaro va bir tamonlama simpotiyani namoyon qiluvchi o'smir yoshga mansub o'g'il va qiz bolalar o'rtasidagi ajratish mumkin. O'smirlik davrida uyg'onadigan qarama-qarshi jins vakilga nisbatan qiziqish jinsiy xulq atvorning shakllariga olib keladi; biroq o'smirlardagi buinday xulq atvorning shakllariga olib keladi va ijtimoiy qo'llab quvvatlanadigan shakllari hali shakllanmagan bo'ladi. Bu esa shuni olib keladiki o'smirlar derbal va naderbal agriessiyagacha borib taqaladigan simpotiyani namoyon qilishning noradaksal shakllarini tanlaydilar. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy hayotida so'ggi 20 yil vaqt davomida muhim o'zgarishlar ro'y berdi. Bu madaniy marifiy mazmunga ega bo'lgan tub jihatlarning samarasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu islohotlardan maqsad O'zbekiston Respublikasidan insobparvar demokratik huququy davlat jamiyatni barpo etishdan iboratdir.

Bugungi glaballashuv jarayonida nizolar va ularning yo'nalishi dunyo miqyosida keng qamrovli xarakterga ega bo'lmoqda. Rivojlanish

fan texnika taraqqiyoti ekologik tabiiy va tarbiyaviy muammolar nizoli holatlarni tabora kuchaytirmoqda. Barcha nizolar ichida kasb-hunar kollejlarda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizolar eng murakkab va dolzarb muammodir. Uning kelib chiqishi va oqibatlari shaxs tarbiyasi va ma`daniyati bilan bog`liq bo`lib bu borada pedogog psixolog olimlar tajribali o`qituvchilar ota-onalar hamkorligida tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishni talab etadi.

Konfliktologiya sohasi yangi rivojlanib kelayotgan va taraqqiy etayotgan fan sohalardan hisoblanadi. Konfliktologiya sohasining nazariy asoslari uning milly xususiyatlari ijtimoiy o`ziga xosliklari bilan aloqadorligi shaxslararo nizo, nizolarning huquqiy jihatlarini mehnat jamoasida nizolar kasb-hunar kollejlarda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizolarni bartaraf qilish masalalari ko`pchilik tadqiqotchilarni qiziqtiradi. Konfliktologiyaning o`z ichida yo`nalishlari ko`p. Kasb hunar kollejlarda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizoli kayfiyat va xususiyatlarni ochib berish nizolarni o`rganish jamiyatdagi inqirozlarni keltirib chiqaradi.

Ammo bu soxada O`zbekiston ilmiy tadqiqot ishlari unchalik ko`p bo`lmay mazkur tadqiqot olib borildi biz konfliktologiya asosida ingliz v rus olimlarning ilmiy tadqiqot ishlari va ushbu tillardagi ba`zi ma`lum manbalarga tayanadi.

Jumladan ,xorijiy olimlardan D.Bernerd ,K.Bobulding ,D.Burton , D.Jomson R.Jomson .Rus olimlardan Grishina N.V, Steponov E.I, Shalenka V.N, Dobrenkova B.I ,Kravchenko A.V, SHeynov V, Ansupov A.Ya, Kuryavsev V.N. O`zbek olimlardan To`ychiyeva G.U. va boshqalar. Psixologik lug`atda nizo quyidagicha ta`rif berilgan “nizo bu qiyin va qilinadigan qarama-qarshilik bo`lib , kuchli emotsional xis-tuyg`ular bilan bog`liqdir”. Nizolar shaxsiy, shaxsiylararo , guruhlararo guruh ichidagi turlarga bo`linadi .

Tadqiqotimiz muammosiga doir adabiyotlarni o`rganish , ularning mazmuni tahlil qilish shuni ko`rsatadiki, bugungi kunda yaratilgan manbalarda pedogogik kollejlarda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizolar va ularni bartaraf etish borasida kieng ko`lamli harakatlar amalga oshirilgani seziladi.

Ta`lim soxasida o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi munosabat jarayoni bilan tanishish shuningdek, tadqiqot muommosiga dfoir manbalarni o`rganish , ularda ilgari surilgan g`oyalar mazmunini tahlil etish shuni ko`rsatadiki, kasb-hunar kollejlarda o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizolarni bartaraf qilish borasida yetarli tajriba to`planilgan bo`lsada

faqatgina mazkur nazariya mohiyatini ilmiy –nazariy jihatdan asoslashga qaratilgan fikrlar bildirilgan ,lekin aynan kasb-hunar kollejlarda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi nizolarni bartaraf qilish jarayoni zamon jarayoni zamon talabiga mos darajaga ko'tarish alohida tadqiqot muommosi sifatida to'laqonli o'rganilgan .Yuqorida nomlari keltirilgan olimlarni ishlarida nizolarning turlari, ularning kelib chiqish sabablar, ularni bartaraf etish yo'llari kabilar tadqiq etilgan.

SHaxslararo nizolar-bu o'qituvchi va o'quvchi orasidagi qarama-qarshi to'qnashuv vaziyatlardir. Xorij psixologiyasida shaxslararo nizolar turlicha talqin etiladi.

Masalan, psixaanalitik yondashuvda shaxslararo nizo uning ichki vaziyati orqali talqin etiladi. Insonning oiladagi shaxslararo munosabatlarni o'rganish kaliti uning qachonlardir o'z ota-onasi bilan bo'lgan munosabatlardagi muommalar xisoblanadi.

Xolni onalik nizolari asosida takidlashicha bolaning ota ona bilan bolgan nizolarni uning farzandlarga bo'lgan ustanovkalarda o'z aksini toppish xorniga 35-yoshli ayol o'qituvchi o'zining oquvchilariga bo'lgan munosabatidan tashvishlanib murojat qiladi . xorning taxlil qilishicha uning atrofidagilar bilan muammolar vujudga kelishiga sabab otasini xaddan ortiq yaxshi ko'rinib bo'ladi. Dastlab bu ayol uchun ota o'rnini o'g'il bosadi o'g'liga qattiq xissiy bo'g'lanish qoladi, so'ngra bu muhabbat bu o'quvchilarga o'tadi . bu o'quvchilar o'quvchilar o'g'lining tengdoshlik bolib jismoniy va psixologik jiharidan otasiga o'xshash bo'ladi. Psixoanolitik yondashuv bo'yicha nizo avlodga o'tadi. M.Doychining situsion nuqtayi nazaricha shaxslararo nizolar o'zaro ta'sir umumiy tizimni konstekstida qaraladi.

M.Dochy shaxslararo munosabatlarni o'lchashni quyidagi turlarini taklif qiladi

1 hamkorlik raqobat. Bunday munosabatlar o'lchovning koperativ siyosiy muxoliflar shaxsiy dushmanlar yoki yaqin o'rtoqlar yoki hamkasblar sifatida munosabatda boladi.

3 vazifaga yo'nalganlik ijtimoiy emotsional yo'nalganlik . yaqin do'stlar er xotin ijtimoiy yo'nalganlik biznes raqiblar vazifasiga yo'nalganlik bo'ladi.

4 vaziyatlarning rasmiy va norasmiy bo'lmagan xarakteri. Doychning ta'kidlashicha norasmiy munosabatlarda xarakter vaqt va joyni topish ishtirokchilarga bog'liq bo'ladi.rasmiy boshqaradigan munosabatlarda ishtirokchilarning o'zaro ta'siri ijtimoiy norma va shakllarga bog'liq bo'ladi.tashkilot ichidagi munosabatlar rasmiy hisoblanadi klublardagi

munosabatlar norasmiy hisoblanadi. Tengdosh emaslariga qaraganda tendoshlar orasidagi munosabatlar norasmiy hisoblanadi.

5 kuch va ahamiyat . bu norma parametr ichtirokchilarning munosabati chuqur ykoi ajratib ko`rsatgan . bu o`lchovga mos ravishda Doych ijtimoiy munosabatlarning 160tipini ajratib ko`rsatgan .

Kasb hunar kolleji psixoligi o`quvchilar bilan individual ishlab ular orasidagi nizolarni bartaraf etish bu bilan guruhda qulay psixologik iqlim yaratish hamda ta`lim samaradorligiga erishish mumkin .

Shunday qilib pedagogic muloqotlarda nizolarni keltirib chiqarish va aniqlash ma`lumotlarni tahlil qilish va bu masala alohida emperik o`rganishga muhtoj ekanligi etirof etiladi.

II bob Pedagogik muloqatda kelib chiqadigan muamolarni tajribada o'rganish.

2.1 Pedagogik muloqatda nizolarni bartaraf qilishni o'qtuvchilarga hos hususiyatlarni o'rganish.

Tajribalarimiz Urganch tumanidagi 23-son umumiy o'rta ta'lim maktabi va Hiva tumanidagi Hiva pedagogika kollejida olib borildi. "O'qituvchi o'quvchi" boshlang'ich va o'rta maktab o'qtuvchilarni pedagogic nizolarni ochish usullari qiyosiy taxlil qilinadi. Bizning fikrimizcha gestruktiv yechilgan muammolar "O'qituvchi o'quvchi" muloqot samarasini pasaytirib yuboradigan omil. Ehtimol peagogik nizomi yechish asosan o'qtuvchining psixologik hususiyatlariga bog'liq, chunki aynan o'qtuvchi pedagogic muloqatning boshqaruvchisidir va tashkilotchisidir. Kon Kolik 1987 12-bet. Shu bilan birga bu ikki talab ishtirok etadigan ijodiy yondashuvdir. O'quvchining ijodiy yondashuvga o'qtuvchini ilhomlantirsa, o'qtuvchi ham o'z faniga qiziqishi o'quvchini shu sohaga moyilligini uyg'otishi mumkin. Ammo pedagogic muloqat bu faqat axborot almashish emas, balki to'g'ri munosabat o'ranata olish hamdir. Shu sababdan maskur tajribamizda "O'qituvchi o'quvchi" tizimida nizollaerni yecha olish imkoniyatlarini o'rgandik. Tajribalarimizda 80-ta pedagog ishtirok etdi. Ulardan 41 tasi o'rta maktab o'quvchsi 39 tasi boshlang'ich sinf o'qtuvchilari. Tajribalarda 1. K. Tomsning nizoga moyiligini o'rganuvchi metodika.

2. Rasmlar interprtatsiyasi metodikasi.

3. T.Liri metodikasi

Nizoga munosabatni o'rganish bilan birga shahsiy sinflar, preativlik (ijodkorlik, muloqotchanlik, intellekt kabi shaxsiy sifatlar ham aniqlanadi.)

	Nizolarni kostruktiv yechish		Nizollarni desktruktiv yechish	
	soni	foiz	soni	Foiz
Boshlang'ch sinf o'quvchilarda	35	44%	4	4%
O'rta maktab o'quvchilarda	35	44%	6	8%
Jami	70	88%	10	12%

Tajribalarimizda boshlang'ich sinf o'qtuvchilarida yuqori preativlik bilan nizoli vaziyatlarni qontriktiv yechish kabi hususiyatlar o'zaro

bog'liq ekan, va boshlang'ich sinf o'qtuvchi qancha ko'p raqobat usulini tanlasa shuncha kam konstruktiv yechishlar taklif qilingan.

Nizoni yechish usuli		
	Foizi	
Xamkorlik	70%	27
Nizodan qochish	24%	10
Raqobat	6%	2
Kompramiss	0%	0
Yon bosish	0%	0

Boshlang'ich sinf o'qtuvchilari natijalari

Nizoni bartaraf qilish usullaridan foydalanganligi.

O'rta maktab o'qtuvchilarida esa qancha ko'p nizodan qochish usulini tanlasalar, shuncha kam konstruktiv techimlar taklif qilingan, qancha ko'p raqobat usulini topsalar shuncha ko'p konstruktiv yechimlar taklif qilingan. Ehtimol o'rta maktablarda o'smirlar bilan ishlaydigan pedagoglar qancha tez qochmasdan raqobat usulida foydalansalar nizoning yechish shuncha konstruktiv bo'lar edi.

O'rta maktab o'qtuvchilar natijalari

Nizoni yechish usuli		
	Foizi	
Xamkorlik	10%	4
Nizodan qochish	6%	2
Raqobat	80%	32
Kompramiss	4%	3
Yon bosish	0%	0

Qancha ko'p o'quvchilar muammoni ochishda hamkorlik usuliga murojat qilsalar shuncha kam jon bosish uslubi kuzatilar ekan. Kreativlik yuqori bo'lgan o'quvchilar nizolarda qochish usuliga murojat qilmas ekanlar.

Usuli va nizo testi bo'yicha nizoni konstruktiv-dastruktiv yechish Usmonov E.Z .Bu omilga quyidagi xususiyatlar xos ekan :do'stonalik xususiyatlari yuqori bo'lgan o'qtuvchilar kopromiss usuliga ko'p murojat etar eknlar alturizm sifati yuqori bo'lgani uchun o'z manfaatlaridan kechish xolatlari ham uchraydi. Toifa o'qituvchilarda nizoni yechishda konstruktivlik xususiyati yuqoridir.

2 laminantlik omilli ham bir necha komponentlarni o;z ichiga oladi. T.Liri metodikasida xukmronlik oktanti albitra daminantlik va xukumronlik o;zaro bog'liq shaxsiy sifatlari bo'lib dominanting va xukumronlik koreksiya mavjuddir. Bu tipdagi o'qituvchilarda nizoni ochishda konstruktivlik darajasi birmuncha pastroq.

Shunday qilib biz empiric tajribalarimizda o;qtuvchilardni nizolarni konstruktiv yechishga yndashuvi va shaxsiy sifatlarni taxlil qildik.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari asosan xamkorlik va nizodan qochish strotegiyasini taklif etganlar ; o'rta maktab o'qituvchilari –raqobat usulini maqbul ko'rar eknlar o'rta maktab o'qituvchilarga avtoritorlaik xususiyati xos bo'lib, extimol bu o'quvchilarni yosh xususiyatlari bilan bog'liqdir , o'smirlik murakkab davr xisoblanadi. Yuqorida sanab o'tilgan xolatlar albatta o'quvchi shaxsiga , uni xulq-atvoriga ,shaxsiy sifatlarni namayon bo'lishiga ta'sir ko'satmay qo'ymaydi. Mazkur vaziyatlardan kelib chiqib maktablarda pedogoglarn uchun streslarni yengib o'tish, kasbiy toliqishni oldini olish, turli ishdagi nizolarno konstruktiv yechishga qaratilgan treninglar tashkil qilishning maqsadga muofiqdir. So'ngi davrda Psixologik konfliktologiyaga oid adabiyotlarga qiziqish ortib borayotgani asossiz bo'lmasa kerak .

Pedagogik muloqotda nizolar asosan noto'g'ri izox qilish bilan bog'liq xolda ro'y beradi, bu xolat qator omillarga bog'liq

-shaxs haqidagi umumiy ta'surotni uni aloxida sifatlarni idrok qilishga ta'siri

-inson haqidagi birinchi tasurotni saqlab qolishga intilish

-turli muddatda turli yo'l bilan yechib keladigan ma'lumotlarni shaxsni idrok qilishga ta'siri

-Aloxida individual insonni ideal rasmiy talablarga javob berish nuqtai nazardan idrok qilish

-Idrok qiluvchini o'zini shaxsiy sifatlari ham o'zga insonni idrok qilishga ta'sir ko'rsatadi

-Streotiplar orqali idrok qilish

-O'zgalarni o'zi bilan solishtirgan holda idrok qilish .

Pedagogik muloqot to'siqlari

Shaxsiy to'siqlar

Jismoniy

- 1 Fizik muxit to'siqlar
- 2 Fazodagi to'siqlar
- 3 Muloqotga kirishganlarni jismoniy xolati bilan bog'liq to'siqlar.
- 1 Tafakkurdagi strotiplar
- 2 Noxolistik
- 3 Noto'g'ri munosabat
- 4 Qiziqish va e'tiborni yo'qligi
- 5 Qo'rquv to'sig'i
- 6 Iztirob nafrat to'siqlari

Pedagogik nizolarni o`zifa xos xususiyatlari

O`qituvchini nizo uchun yuqori ma`suliyati

Nizo ishtirokchilarini turli ijtimoiy mavqie

Nizo ishtirokchilarini tajribasi yoshi sababli nizo yechich uchun turli ma`suliyati

Nizoli vaziyatga ishtirokchilarini turli nazar bilan qarash

Har bir nizoning guvohlarini ko`rish

O`qituvchining kasbiy ma`suliyatini yuksaltirish

O`qituvchiga nizoni yechishda xatosi yangi xatoni keltirib chiqaradi

Pedagogic muloqatda nizolarni yechishdan ko`ra uni oldini olish ma`qul

O`qituvchi va o`quvchi shaxsiy sifatlarini nizoga tasiri

Tavsiyalar

Nizoli vaziyatlar pedagogic muloqat uchun tabiiy jarayon

O`qituvchi ishiga munosabat va kayfiyat hamkorlik muhitini yaratadi

Asosan yaxshi lozim o`zlashtirmovchi o`quvchi bilan nizo yuzaga kelishi uchun o`tituvchi bunday o`quvchilarga oldindan e`tabor qaratish lozim

Salbiy xulq atvor uchun fan o`zlashtirish baholarini kamaytirish noto'g'ri

O`qituvchi nizolarni samarali yechish uchun maxsus treninglarda ishtirok etish lozim

Jazolar nizolarni yangiligini keltirib chiqarishi kerak emas

Suhbat uning o`quvchi uchun emas ahamiyatga ega bo`lishi shaxs ishtiroki

2.2 Pedagogik muloqatdagi nizolarni bartraf qilish usullarini psixologik treninglarda shakllantirish.

Malakalipedagog kadrlarni tayyorlash yo`llaridan biri talabalarda shaxslarni kasbiy xususiyatlarini rivojlantiruvchi psixologik ko`nikmalarni shakllantirishdir.

Pedagogik muloqatdagi muammolar orasida o`qituvchi va o`quvchi o`rtasidagi nizo eng murakkab masalalardandir.

Nizoli vaziyatlarni keng tarqalganligi ularni jamiyatdagi xavfi va oldini olish qiyinligi bo`lg`usi o`qituvchilarda maxsus dastur bo`yicha pedagogik muloqat ko`nikmalari shakllantirish masalasi turibdi. Bu dastur shaxslararo munosabatni muvozanatlashtirish muloqat qatnashilari malakasini oshirish kommunikativ to`siqlarni noto`g`riustanovka va streaitplarini bartaraf qilishga imkn beradi.

Tadkikotning predmedini aniklashga kuyidagi fikrlardan kelib chikadi.Pedogogik mulokotda kuzatiladigan kurgina nizolar bir-birini notugri idrok kilishdan ijtimoiy persersiya muxim urin tutadi.

Persertiv treninglar.bu turkumda asosan maxsus guruxlararo olib boriladigan sergerlik treninglari,senziti treninglar kiradi.Bundan kuzlangan asosiy maksad shaxslararo mulokot jarayonida shaxsiy

kiyinchiliklarni boshdan kechiradiganlarda uziga ishonch, sergirlik va insoniy munosabatlar sirlarini urgatish va shaxsiy uzi xamda yaxlit psixofiziologik ta'savurlarni yanada oydinlashtirishga yordam berishdir. Oxirgi paytlarda Ushbu va boshka maksadlarda xam vedeotrening usuli paydo buldiki, bu fan – texnika tarakkiyotining insoniy munosabatlar soxasida xam kirib kelganligidan dalolat beradi.

Video trening kuprok shaxsiy xulkni koreksiya kilish tuzatish maksadlarga xizmat kiladi. Ijtimoiy psexologiyada barcha trening metodlari bilan kuyidagi umumiy sifat yoki xususiyatlar farklanadi;

Eng muxim xususiyat bu faollikdir, ya'ni trening guruxi a'zolari mashgulotlarning kaysi turi bulmasin, avval faol shaxsiy mavkeida bulishlari va uni mashgulot oxirigacha saklashlari shart, bu xolat umuman ushbu uslubning faoligini bildiradi. Trening xususida gap kelganda xar doim konkret ijtimoiy gurux nazarda tutiladi, ya'ni albatta kongret komrogt real guruxi bilishi xam trening muxim jixatlardir.

- Guruxning xar biri aloxida shaxs psixikosi va missiy xolatlari ta'sirning ruy bershi xam uning xar bir turga mos bulgan xususiyatlaridir.

Maksadning anik va ravshan bulish, tanlagan mavzu yoki muxokama baxs yuritiladigan vaziyat, albatta, maxalliy shart sharoitlarga mos bulishi, kishilarning talab extiyojlari va malakalari doirasidan chikib ketmasligi kerak. SHunday kilib Uzbekiston sharoitida utkaziladigan trening uslublarini kullashdan maksad avval undan kuzlanayotgan oxirgi natija boshlovchi yoki murabbiyga anik bulishi va guruxga odamlarni tanlashda albatta ularni mulokot strotegiyasi va texnikasi gaplashish «tilning» mashkini inobatga olish kerak. Bundan tashkari gurux a'zolari mashg'ulot o'tkazilish davrida muayyan ma'noda o'zgarimas bo'lishi, mashg'ulot o'tkazish joyi xam imkon boricha almashtirmasligi maksadga muvofik.

Ma'lumki muloqotning maqsadi va uning kay darajada amalga oshirishiga ko'ra samaradorligi xaqida fikr bildirish mumkin. YA'ni mulokot extiyojlardan kelib chikib uning kondirilishi, muoamo echimi bilan bog'liq vaziyatlarni bajarishga asoslanib muloqotning samorodi, yoki samorasizligi to'g'risida xulosa chiqarsa bo'ladi. SHaxslararo munosabat muloqotga kirishuvchilarning o'zaro bir-birlarini to'shunishga olib kelsa bunday o'zaro munosabatlar samarali va foydali xisoblanadi;

Muomilaga kirishuvchi tomonlarning o'zaro bir-birlarni tushunishga olib kelsa, bunday o'zaro munosabatlar samarali va

foydali xisoblanadi o'zaro bir-birlari bilan axborot olish bir-birlari tushunishga olib keluvchi yil yoki marom o'z navbatida shaxslarning o'zaro bir-birlarni mavqey bo'yicha bilishni ta'minlaydi.

Muloqotning psixologik tizimda shu narsa ma'lumki, uni uch asosiy qismi, ya'ni muomila subektlarning o'zaro bir-birlari bilan axborot, sissey kechimalar va fikr almashinuv ta'minlovchi kommunikativ o'zaro bir-birlarni xulq atvorga ta'sirini belgilovchi interaktiv va bir-birlarni to'g'riroq aniqroq idrok qilish va baxolashlarni ta'minlovchi perseptiv tomon mavjud. .

Ushbu tizimni har bir tomoni muammoning zarur va muhim tarkiblari hisoblanadi. Uning 3 bo'lagi shaxslararo ta'sir o'tkazish uchun juda muhimdir. Chunki muomilaga kirishivchi shaaxsla ta'sir o'tkazish uchun juda muhimdir hissiy kechirmalarini idrok qilgan holda fikran uning mavqeidan ko'ra o'zini uning o'rnida his qilib ozida hukm surayotgan his tuyg'ular doirasida uning holatiga kirishga intilish qolaversa bu jarayonda individual va ishtimoiy ongda mavjud bolgan mutloq stratip ongda o'rnashib qolgan tasavvurlardan fursadda kechadiki shaxs ba'zan o'zidagi anashunday qiyoslashni ongsiz ravishda hayotiy tajriba orqali o'rganish qolgan shoblonlar asosida amalgam oshiradi.

Shuning uchun ayrim xollarda muloqot samarasiz yoki xato kechishi mumkin .Ana shundan xatoliklarga olib keluvchi jarayon ijtimoiy psixologiyada kavzal atributsiya deb atalib uning mohiyatini shaxsni ko'pincha o'z xissiy kechinmalari va tasavvurlari o'rganib qolgan qoliplardan noto'g'ri foydalanish natijasida tashkil qiladi. Masalan tashqi qiyofasi ko'rimsiz talabaning imtixon savollariga javob berayotganligini oshirish maqsadida uning ijtimoiy psixologik omillarini xisobga olib va shu asosda xar bir shaxsning ijtimoiy bilimdonligi yuksaltirish amaliy ahamiyatga ege.

Muomala jarayonining samaradorligini ta'minlovchi ijtimoiy psixologik omillar ichida shaxsning muloqot maromini egallash ko'rsatkichi muhim o'rin tutadi.

Bu sifat muloqot savodsizligiga zid bo'lib, oxirgi xislat quyidagi omillarga bog'liq.

1. O'z galar mavqeida tura olmaslik, ularni xissiy kechinmalari, tuyg'ulari va munosabatlarga befarqlik.

2. O'z xis tuyg'ulari va munosabatlarini boshqora olmasligi o'z-o'zini ma'suliyatini yo'qligi o'z-o'zini taxlil qilish.

3. Suxbatda xar bir inson uchun bir qarashda tabiiy xisoblangan nutq qobiliyatini yo'qligi, ya'ni fikr ma'nosida gapirish qanchalik buyuk

fazilat va mas'uliyatli faoliyat bo'lsa suxbatdoshni tenglash xam shaxsdagi qator talab qiladi.

4.Eshitish qobiliyatini kuchsizligi,ya'ni nbirovga murojaat ma'nosida gapirish qanchalik buyuk fazilat bo'lsa o'zgalarni suxbatdoshlarini tinglash xam shaxsdan qator sifatlarni talab qiladi,tinglay olish o'quvi ham o'ziga og'dirishning mmuhim omilidir.

Shuning uchun ham to'g'ri yo'lga qo'yilgan samarali muloqot va uni ta'minlovchi yil vositalaridan ikkita asosiy kamchilikni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Xar bir shaxs tafakkirning muqobil bo'lishi mumkinligini anglashi ya'ni suxbatdosh avval boshdan o'zgalarga xam o'zining fikriga qarama-qarshi fikr bo'lishi mumkinligini tushunishi va bu narsa bilan xisoblashish zarurligi o'z fikrlari va xarakatlarini motivlari ularning asl sabablarini aniqlash imkoniyati ya'ni xar bir shaxsda o'z shaxsiy tajribasi,hayotga sub'yektiv munosabatlar oqibatida “ Əro”-ehtiyojlar majmui shakllanib boradi.U boshqalardagi ayni shunday ehtiyajlarga tubdan qarama-qarshi yoki qisman ziddiyatlar bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi ikkita xolatning mavjudligini aniqlash ijtimoiy vaziyatlarda sodir bo'lishi ehtimoli mavjud xolatlar va atributsiyalarni oldini olish.Xayotiy,amaliy muomala qarashlarning aynan bir xilligini emas ,balki ularning o'zaro solishtirish imkonini beradi.

Muomala psixologiyasi.

Muomala psixologiyasi umumiy psixologiya faninin koteqoriyalaridan biri hisoblanib,u o'z shaxslararo munosabatlarni eng muhim mexanizmlarini qamrab oladi.Psixologiya fanida muomala koteqoriyalari keng ma'noda tushunilganda xamkorlik faoliyatining ichki aloqasini mujassamlashtirib o'zaro ta'sir munosabatlarini aks ettirib ijtimoiy proessual jabxalarini ifodalaydi.Muomalaning eng muhim tarkibi muloqat sanalib shunda muhim rol o'ynaydi. Muomala ushbu tarkiblardan tashkil topgan.

1.Kommunikativ(bir tamonlama axborot uzatish)

2.Interaktiv(ikki tomonlama o'zaro ta'sir)

3.Perseptiv(o'zaro bir-birini idrok qilish)

1.Muomala o'z ichiga hamkorlik faoliyatining qatnashchilari bilan o'zaro axborot almashinuvi qamrab olgan bo'lib kommunikativ jabxa sifatida tavsiyalashi mumkin.Odamlar bir-birlari bilan muloqotga kirishish jarayonida muomalani muhim vositalaridan biri xisoblanadi va tilga olinadi.

Xulosa

O`zbekiston respublikasining ijtimoiy hayotida so`nngi 20 yil vaqt davomida katta o`zgarishlar ro`y berdi. Bu madaniy marifiy mazmunfa ega bo`lgan tub islohatlarni samarasi sifatida namoyon bo`lmoqda. Ushbu vislohatlardan ko`zlangan yagona maqsad O`zbekiston Respublikasida insonparvar demakratik xuquqiy davlat barpo etish. Bu jarayonda pedagoglarning o`rni beqiyos bolib ular oz faoliyatini samarali olib boorish bo`lib, ular o`z faoliyatini daolzar muomolardan biridir. So`nggi yillarda pedagogic muloqotda, ko`p kuzatilayotgan nizolardan ularni o`rganishga pisixolo`giya, pedagogika, kanfiliktalo`giya soxasida qiziqish kuchayganligi mavzuli daolzartligini belgilab beradi. Uni prinspli qilishda o`rganilayotgan muammoni daolzartligi, maqsadi, vazifalari, pridmeti, abyekti metodlari va metadalogik asoslari farazi belgilab beradi.

Ishning birinchi bobida psixalo`giya fanidagi nizolar xaqidagi asosiy nazariy malumotlar keltiriladi. Pedagogic nizolar ularni bartaraf qilish usullari xaqidagi fikirlar joy olgan uzoq va yaqin xorij, respublikamiz olimlari fikirlari jamlanadi; Ishni ikkinchi bobida o`tkazilgan tajribalarni yoritib berilgan tajribalar 80 ta o`qtuvchini qamrab olib ular boshlang`ich sinf va o`rta maktab o`quvchilari bo`lib nizoli vaziyatda

o'zini tutishi va nizolarni bartaraf qilish usullari o'rganiladi; Pedagogik nizolar psixologik omillarni bartaraf etishga qaratilgan treninglar; Perzeptiv trening turi haqidagi ma'lumotlar ham ishni ikkinchi bobida o'rganilgan;

Olib borilgan nazariy taxlilimiz va taqqoslovchi emperik tajribalarimiz asosida tadqiqotimiz xulosalarini keltiramiz;

1Konfliktologiya sohasida pedagogic muloqotda kelib chiqadigan nizolar ko'p o'rganilgan o'rganish muammosi serqirra o'z yechimini kutayotgan ko'mpleks muammolardan biridir;

2Emperik tadqiqotlar asosida o'qituvchilar nizolarni yechish strategiyasini nomlashda boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'ta maktab o'ituvchilarining farqlari aniqlanadi;

3Boshlang'ich sinf o'qituvchilari K;TONOS metodikasi asosida nizodan qochish strategiyasi ko'proq to'plamlar aniqlandi;Bu qochish o'qituvchilarga alturizm do'stona munosabatlarga moyillik xos ekanligi aniqlandi; Bu ular kompromis uslubga ham ko'p murojat qiladilar'

4O'rta maktab o'qtuvchilari o'quvchilarni yoshidan kelib chiqqan holda avtoritlar uslubda faoliyat qaratib nizolarni yechishda raqobat usuliga ko'proq murojat qilar ekan;

5Pedagogik muloqatdagi nizolarni konstruktiv yechish usullarini shakllantirishda psixologik treninglar eng samarali yo'l hisoblanadi;

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1Ozbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy Toshkent 1992yil 40 bet;
- 2Ta'lim to'g'risidagi qonun
- 3Kadrlar tayyorlash milliy dasturi
- 4Karimov I A Barkamol avlod O'zbekiston Taraqqiyotining poydevori Toshkent 1997yil 68 bet
- 5Karimov I A O'zbekistonning o'z istiqboli va taraqqiyoti yo'li Toshkent 1992yil Ozbekiston nashriyoti 78bet
- 6Aripov D Mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini psixologik xususiyatlari.
- 7Jalilova S X o'qtuvchining kasbiy muloqot madaniyati xalqaro ilmiy amaliy anjumanlar psixik faoliyati xxi asr 2002yil 134bet
- 8Jabborov A Maktab o'quvchilarni muloqat usullari 120 122 bet
- 9Maxsudova M A Muloqat psixologiyasi Toshkent Turon Iqbol 2006yil 119bet
- 10Mirza Abdullayeva D TRening qon metod social psixologicheqoga vozdeyistva nakominiqatovniga possesa Respublika ilmiy amaliy anjuman hamkorligi . Psixologiya 21 asr boshlarida. Toshkent 2008 82 85 bet
- 11Sochinov ijtimoiylashuvda muloqot muammosi 107 110bet
- 12Maxsudova M A yoshlarga ilmiy g'oyani singdirishda pedagogic muloqat madaniyati ahamyati 151 156bet
- 13Maxsudova M Ochilova Z Bo'lajak o'qtuvchilarga kasbiy kamolotni muhim shartlari 231 233
- 14Norboyeva D oily maktab pedagogikasi psixologik madaniyat Toshkent 2008
- 15Karimova R Z Pedagogik muomila ijtimoiy psixologik jarayon sifatida Respublika ilmiy amaly anjuman materiallari O'zbekistonda oily psixologiyani bugungi xolati va rivojlanishi istiqbollari Toshkent 2008 nashriyot CH. I 280bet
- 16Karimova X O'smirlar bilan muommasi munosabati jarayonida yosh davr xususiyatlarni hisobga olish 107 150bet
- 17Kozorov A Abduroxmonov , Xusainova D Tergov jarayonida nizoli vaziyatlarni bartaraf etish psixologik xususiyatlari262 236 bet
- 18Kirishda KARIMOVNING kitobi
- 19Izzatullayeva I Prupov R Mo'mino'va Sosial psixologiya osnova mejnix konfliktov 235 236bet
- 20Usmonova E Z Psixologichesko nozreshiniy Pedagogyichke konfliktologiya 270bet

21. Choriyev Qozimetli yondashuv ta'lim tarbiya samaradorligini oshirish omillari. 224-227 bet

22. Choriyev Qozim yondashuv ta'lim tarbiya samaradorligini oshirish omillari. 235-236 bet

23. Tojiboyev G. Tursunov R. Mo'minova O'smirlar pedagogik konfliktologiya to'plam

24.